

Gagna fågellivet

Förslag till åtgärder och allehanda tips för att gagna fågellivet i vår närhet
Författat av *Roine Strandberg* på uppdrag av Miljöförvaltningen, Landskrona kommun

Inledning

Idag är stora delar av västra Skåne hårt exploaterat och i stort sett all brukbar mark används till någon form av odling. Utbyggnad av vägar, järnvägar, bostads- och industriområden, golfbanor etc, gör att de naturliga miljöerna blir allt mer trängda och minskar i areal. Äldre byggnationer renoveras eller rivs för att ersättas med nya, vilka allt som oftast saknar de kryp in som många fågelarter är beroende av. Parker och trädgårdar hålls efter i en sådan utsträckning att de för fåglarna blir ytterst sterila och endast håller en ensidig trivial fauna. I denna bild utgör Landskrona kommun tyvärr inget undantag.

Men är det så vi vill ha det? En miljö där endast de mest anpassningsbara arterna kan överleva och det inte ges plats för mer krävande arter. Visst kommer koltrastar, rödhakar och bofinkar alltid att finnas i vår närhet, de är ju anpassningsbara, men vill vi inte kunna njuta av ladusvalor, starar, hämplingar, stenknäckar, gulspårvar.....?

Visst vill de flesta av oss ha kvar den stora mångfalden i stadens fågelfauna och kring gårdar och industriområden. Vad ska vi då göra för att behålla det rika fågellivet? Går det att göra något? Ja det gör det, med ganska enkla medel.

Denna skrift har till syfte att ge förslag till enkla åtgärder för att öka mångfalden i fågelfaunan kring våra samhällen och även genom detta få en hållbar utveckling på lång sikt.

Fågelfaunans utveckling

På grund av modernisering inom jordbruket har ett stort antal fågelarter idag minskat eller till och med försvunnit från kommunen. Bland de försvunna arterna återfinns vit stork, kornknarr, tofslärka och kornspår, samtliga missgynnade av storskalighet inom jordbruket, minskad betesdrift och även användande av miljögifter. Bland annat rapphönan och storspöven har gått tillbaka så kraftigt att de idag klassas som hänsynskrävande (Jönsson 1995). Arter som fortfarande inte är ovanliga men minskat kraftigt är t ex tofsvipa, ängspioplärka, ladusvala, stare, hämpling och gulspår.

Det tidigare stora åsystemet som korsade Skåne från väster till sydost har till större delen dränerats bort och uppodlats, vilket har haft till följd att våtmarksområden idag endast återfinns på ett fåtal platser. I Landskrona kommun finns endast några mindre rester kvar längs Saxån. Detta har givetvis medfört att framförallt sjöfåglar och vadare har trängts undan till kusterna, där ytterligare markutnyttjande gjort att utrymmet för reproduktion har begränsats till strandängarna vid Lundåkrabukten.

Några egentliga större skogsområden finns inte heller i kommunen idag, förutom Saxtorpsskogen i södra delen. Endast mindre spridda dungar och trädridåer längs vattendragen har sparats för djur- och växtlivet.

Detta har medfört att parker och trädgårdar samt stadens ankdammar har blivit viktiga för fågellivet. En del arter har anpassat sig till mänsklig bebyggelse och utnyttjar möjligheterna att finna föda och bostäder inne i stadsmiljön, t ex knölsvan, gräsand, ringduva, rödhake, koltrast, råka, gråsparv och bofink.

Den totala bilden ger dock att flertalet arter uppvisar en nedgående trend, mycket beroende på att endast ett fåtal är mindre krävande avseende på häckningsmiljö och födoval. Långt de flesta arter är beroende av en variationsrik eller speciell levnadsmiljö med god födotillgång och skyddade boplatser.

Det finns mängder av olika åtgärder att ta till för att förbättra miljön för vår fågelfauna. Här följer några förslag till åtgärder för att förbättra för fågellivet i vår närmiljö, samt några tips till hur vi kan hjälpa fåglarna med bostäder, födotillgång mm i stadsmiljön och vid lantbruksgårdar.

Industrimark och hamnområden

I de flesta industriområdena och hamnområden finns det tillfälliga ödetomter, bakgator och gamla banvallar med en rik ört- och gräsflora. Framförallt under vinterhalvåret gynnas många fåglar av de kvarstående fröställningarna. Arter som raphöna, fasan, duvor, lärkor, mesar, finkar och sparvar uppehåller sig gärna på dessa marker under vintern. Även en del rovfåglar som blå kärnhök, sparvhök och tornfalk jagar i industriområdena och är beroende av en god tillgång på gnagare och småfågel.

För att hjälpa fåglarna ytterligare under vinterhalvåret med att finna föda, kan på ruderatmarker inplanteras fröväxter. Längs staket och kantzoner gör sig olika fruktträd och bärbuskar bra även som ett livgivande inslag rent landskapsmässigt.

Häckfågelfaunan är starkt beroende av hur området ser ut. På tak med skuggande utbyggnader häckar gärna måsfåglar, gamla lagerlokaler och silos med öppningar under takåsarna ger boplatser åt tam- och turkdovor. Skrotupplag och mindre skjul ger bl a svart röstjärt, sädesärta och finkar skyddade häckningsplatser. Ett rikligt inslag av buskage, träridåer och högvuxna örtbestånd ger skydd åt sångare, trastar, mesar och finkar.

Tornfalken jagar gärna smågnagare i industriområdena, men har ofta brist på lämpliga häckningsplatser. Uppsättande av tornfalksholkar på lite högre byggnader skulle ge arten möjligheter att reproducera sig, vilket vore positivt då arten har minskat starkt i Sverige.

Hamn- och industriområdena saknar i stor utsträckning häckningsmöjligheter för sjöfåglar. Det är därför av intresse med anläggande av dammar på ytor som lämpar sig för detta. Som exempel kan nämnas hamnområdena i Malmö där arter som gråhakedopping, smådopping, knölsvan, grågås, vitkindad gås, simänder, vigg, rörhöna, sothöna, större strandpipare, strandskata, rödbena, skrattmå, silvertärna och småtärna har etablerat sig väl i de skyddade dammarna och dess närhet.

Landskrona soptipp med tillhörande utfyllnadsområde

Soptippen har som övervintrings- och födosökslokal stort värde för flera arter. Mås- och kråkfåglar, duvor och starar utnyttjar i stor utsträckning själva hushållsavfallsplatsen för födosök ffa vintertid. I de stora rishögarna övervintrar järnsparv (viktigaste lokalen i Skåne), gärdsmyg, rödhake, pilfink, gulsparv och sävsparv. I de frörika ört- och gräsmarkerna på utfyllnadsområdet finns gott om tättingar under vintern, t ex lärkor, piplärkor, steglits, vinterhämling, gråsiska, gulsparv och sävsparv (viktigaste lokalen i Skåne). I dagsläget ter sig dessa delområden vara goda för övervintrarna.

Oroande är däremot den utveckling som skett i och vid de lakvattendammar som finns på utfyllnaden och igenväxningen av strandnära ängar. Dessa områden är framförallt intressanta för häckande och rastande fåglar. Under 1999 har den västra delen av den gamla stora dammen dock fått en ökning av häckande sjöfåglar, tack vare det höga

vattenståndet. Här häckade smådopping (2 par), gräsand (3 par), skedand (1 par), sothöna (ca 8 par) samt möjligen även kricka. Detta är dock endast ett tillfälligt uppsving då dammen är starkt igenväxande.

Den östra delen av dammen har däremot helt förlorat sitt värde för fågellivet eftersom den har fyllts upp med schaktmassor och sten. Dammen var tidigare en mycket fin vadarlokal både vår och höst, med sin ofta blottlagda lerbotten, där de fann goda provianteringsmöjligheter för vidare färd söderut. Bland de rastande arterna var framförallt den goda förekomsten av mosnäppa, överlägset flest rastande individer i Skåne, av stort intresse. Därför var det abrupta igenfyllandet ett hårt slag i ansiktet för fågellivet.

De nya dammarna håller en del rastande andfåglar under ffa hösten, men är fortfarande alldeles för sterila för att hålla några häckande fåglar. De utgör däremot en enorm dödsfälla, med sina hala inplastade kanter, för fågelungar och även däggdjur (räv, katt, grävling, kanin m fl).

Längs den södra delen av utfyllnaden finns en fuktig strandäng som tyvärr har växt igen starkt under senare år. Ängen lämpar sig annars väl för flera fågelarter som häckningslokal, t ex rödbena, enkelbeckasin, ängspiplärka och gulärta.

Andra områden som med nuvarande utseende är viktiga för fågellivet är den lilla vassdammen väster om de nyanlagda dammarna, den lummiga björkskogs ridån som löper likt en hästsko väster om vassdammen och vide buskmarkerna runt soptippens västra och norra del (vilka tyvärr rensades upp lite väl kraftigt under våren 1999).

Förslag till lämpliga åtgärder för utfyllnadsområdet

Framförallt är det den något oroande bilden av att de för rastande fåglar viktiga dammarna håller på att försvinna, till följd av igenväxning och igenfyllandet. Här borde det finnas goda möjligheter att återskapa lämpliga grunda dammar med öppna, blottlagda bottenytor för vadare och andra rastare. Nyanlagda vadardammar bör även rensas på större växtlighet under vinterhalvåret.

Strandängsremsan från småbåtshamnen till sydöstra hörnet av utfyllnaden bör med jämna mellanrum skalas av från växtlighet vintertid.

Ett stort hot mot fågellivet är även rastning av hundar i området. Trots uppsättande av skyltar, där det klart och tydligt står att hundar skall hållas kopplade, bryr sig flera hundägare inte om detta. Kaninhålorna grävs upp och fågellivet stressas hårt av fritt omkringjagande hundar. I kaninhålorna häckar även gravänder vilka får sina häckningar spolerade. Någon form av information om allemansrätt kan vara på sin plats till hundägare, då det verkar som deras kunskap om denna är ytterst bristfällig!

Lantbruksgårdar

I det storskaliga och enformiga jordbrukslandskapet är gårdsmiljöerna av stor vikt för fågellivet. En levande lantbruksgård med tillhörande trädgård är som en oas i öknen. Många arter som tidigare levde i naturliga skogsdungar, buskmarker och på ängar har numera sökt sig till gårdsmiljöerna.

Därför är det av stor vikt med plantering av träd och buskar invid de obrukade markerna och i trädgårdarna. En lummig gårdsmiljö kan idag innefatta en fågelfauna som liknar den man finner i ett skogsområde. Positivt är att det i allt större utsträckning avsätts skyddszoner längs våra vattendrag, vilket både ger djurlivet utrymme och vattendraget i sig blir inte fullt så utsatt för höga halter av exempelvis fosfor och kväve.

Något som både gynnar fågellivet och ger en mycket spännande miljö vid lantgården, är anläggande av en fågeldamm. Smådopping, gräsand, kricka och rörhöna är några arter som gärna häckar i mindre dammar och även en del andra sjöfåglar kan tillfälligt rasta under sträckperioderna. Svalor och ärlor m fl jagar gärna insekter vid dammarna. Det är

viktigt att dammarna hålls öppna, men även att de delvis har en frodig kantvegetation för att fåglarna skall kunna gömma sina bon. Skuggande träd och buskar bör även planteras vid dammen, t ex videbuskar och al.

Den stora bristen på äldre och grovstammiga träd, har medfört att tillgången av bohål har minskat katastrofalt. Arter som är i behov av olika stora håligheter, naturliga eller utmejslade av hackspettar, för häckningen är t ex skogsduva, kattuggla, stare och kaja. Som ersättning för dessa kan med fördel holkar sättas upp i yngre träd. För utformning och placeringstips kan Skånes Ornitologiska Förening kontaktas.

Ytterligare hot mot fågellivet är dagens förvaringssätt av foderhö, vilket innebär tillslutna lagerlokaler med eldrivna fläktar, vilket har drabbat bl a kattuggla, ladusvala, sädesärta och flera andra tättingar. Tornugglan har i stort sett försvunnit från Skåne tack vare att de gamla ventilationsöppningarna i ladugårdarna förseglats.

För att ge ladusvalorna och andra inneboende förbättrade häckningsmöjligheter, bör ladugårdarna hållas öppna. Det räcker med att lämna en port på glänt under sommaren och att låta en ca 30x40 cm stor öppning finnas strax under taknocken på gaveln av byggnaden, för ugglorna att flyga in igenom. Även de idag starkt hotade fladdermössen har då en möjlighet att finna bra övervintringsplatser i ladugårdarna.

Ugglorna är mycket goda musjägare och är därför en stor tillgång på gården mot skadegörande gnagare. Tornfalken som även den nästan uteslutande livnär sig på gnagare har bostadsbrist. Uppsättande av en tornfalksholk på gaveln av ladugården ger nästan garanterat hyresgäster! För tips om hur man bygger en holk kan Skånes ornitologiska förening kontaktas (se adresslista nedan).

Den minskade arealen ängsmark, gör att det är av stor vikt att den kvarvarande håller en hög kvalitet. Välbetade eller regelbundet slagna ängar, ffa intill vattendrag, ger många känsliga arter en fristad. Tofsvipa, enkelbeckasin, rödbena, buskskvätta, ängspioplärka och gulärta är några arter som gynnas av tillgången till välbetad, gärna fuktig ängsmark. För frötande fåglar är det även av vikt att de skördade åkrarnas spillsäd får ligga kvar ett tag innan det plöjs ner. Halmbränning har minskat näringstillgången för bl a duvor och raphöna. Även mängder av rastande finkar och sparvar som utnyttjar åkrarna för födosök under sträckperioden, är av stort behov av spillsäden.

Trädgårdar

Dagens villaträdgårdar är i regel alldeles för välstädade och sterila för att rymma något intressant djurliv överhuvudtaget, förutom tillfälliga blombesökare. Där finns oftast dålig tillgång på föda och bra häckningsplatser för fåglarna.

För att skapa en fågelvänligare trädgård krävs att den görs lite mer levande. En mångformig trädgård är ofta både vackrare och mer spännande att vistas i.

Växtlighet

Ofta upptar en välfriserad gräsmatta den största ytan av trädgården. Att göra om en del av gräsmattan till en liten äng ger både liv och ett vackert inslag i trädgården. Det finns numera ängsfröblandningar att köpa i affären, vilka innehåller en rad vackra och insektslockande örter. Efter blomningen kan ängen slås med lie eller klippas med en handgräsklippare (dock ej för hårt!).

För att skapa en bra biotop för t ex rödhake, koltrast och olika sångare att bygga sitt bo i, så kan ett parti med tätare buskar anläggas i trädgårdens skuggiga hörn. Förslag på bra buskar som även blommar vackert om våren och sommaren är hagtorn, björnbär, nypon och syren.

Att låta ris, löv och annat trädgårdsavfall ligga kvar i något hörn ger extra födotillgång

för insektsätarna.

Mindre eller långsamt växande träd bör ingå i trädgårdsfloran, lönn, oxel, rönn och ek är att rekommendera. Barrträd som enar, dvärgtallar och cypresser ger även skydd om vintern.

Holkar och andra boplatser

Det råder stor bostadsbrist för småfåglar och arter som kräver bohål för att häcka. Det finns flera olika sätt att bygga bostäder till fåglarna, det allra bästa är att göra fågelholkar. Bra tips på lämpliga holkar kan man få genom att kontakta Fältbiologerna, Sveriges Ornitologiska Förening eller Svenska Naturskyddsföreningen. Många arter, t ex tornseglare, hussvala och gråsparv, bygger gärna sina bon på eller i byggnader. Under takpannor och i ventilationsutrymmen kan man få spännande hyresgäster, och under det utskjutande taket direkt på väggen bygger hussvalan sitt bo. I moderna hus saknas ofta sådana små kryp in och därför kan det vara lämpligt att skapa alternativa boplatser. Det viktiga är att man gör dessa attraktiva, dvs att de skräddarsys lite för de arter man vill ska flytta in. Här kan man låta fantasin flöda, men att tänka på är att boplatser förses med regn- och vindskydd, lämplig plattform för bokorgen, inte impregneras eller målas med skadliga eller starkluktande färger och att boet rensas efter avslutad häckningssäsong.

Fågelmatning

Att mata fåglar är något som är mycket populärt. Vad många kanske inte tänker på är att det går att variera maten på ett sätt som lockar ett större antal arter till fågelbordet.

Det är även mycket viktigt att tänka på att rengöra matningsplatsen ordentligt med jämna mellanrum, då den utgör en allvarlig hälsorisk för fåglarna. En mängd smittsamma sjukdomar sprids med fåglarnas avföring, t ex salmonella och fågelkoppor. Ett fågelbord där fåglarna kan sitta på kanten och deras avföring hamnar på marken är att rekommendera.

Dra även ner på matningen successivt under våren för att helt sluta mata under fåglarnas häckningssäsong. Det är viktigt att man inte gör fågelungarna beroende av fågelbordet och fråntar dem förmågan att finna föda på egen hand! Dessutom får matningen inte startas upp för tidigt på hösten, då flyttande fåglar kan lockas att stanna kvar och råka illa ut om vintern blir hård.

Några förslag till lämpliga frösorter och annan föda för de olika fågelarterna

Solrosfrö, hamprö och vete - mesar, finkar och sparvar

Havrekärve - gulsparvar och domherre

Talg - mesar, nötväcka och större hackspett. Kråkfåglar gillar talg, och för att undvika deras besök bör talgen hängas upp i en nätpåse.

Bröd - uppskattas av de flesta fågelarterna, får dock inte vara möjligt och bör alltid kompletteras med annan föda (näringsfattigt)

Övriga matrester - uppskattas av de flesta fågelarterna

Frukt och bär - trastar, stare och sidensvans m fl. Låt en del bär och frukt sitta kvar i träd och buskar och fallfrukt kan även ligga kvar på marken till vinterbesökarna.

Fågelbad

Alla fåglar har behov av att rengöra fjäderdräkten och ha tillgång till dricksvatten.

Anläggande av ett litet fågelbad, t ex intill ett skuggande buskage, är därför av betydelse. Det ger även goda möjligheter att studera fåglarna på närmare håll. Även här är det viktigt att rengöra och fylla på nytt vatten med jämna mellanrum, för att undvika smittorisken.

Adresser till organisationer och föreningar m fl som kan ge vidare tips om fågelskydd, fågelholkar, fågelbad, fågelmatning, böcker mm.

Svenska Naturskyddsföreningen Box 4625, 11691 Stockholm Telefon: 08 -7026500,
Fax: 08 - 7020855 - Hemsida: www.snf.se

Fältbiologerna Telefon: 08 - 315634

Skånes Ornitologiska Förening Ekologihuset, 22362 Lund, Telefon och Fax: 046
-146608 - E-post: birds@skof.se, Hemsida: www.skof.se

Fågelskyddskommittén: Kenneth Bengtsson 040 -433164

Sveriges Ornitologiska Förening Ekhagsvägen 3, 10405 Stockholm, Telefon: 08 -
6122530, Fax: 08 - 6122536

Club 300 - Hemsida: www.club300.se, Fågelskydd: Mikael Rosén, Ekologiska
institutionen, Ekologihuset, 22363 Lund E-post: birdprotection@club300.se

Naturbokhandeln Stenhusa gård, Stenåsa, 38062 Mörbylånga, Telefon: 0485 - 44100, E-
post: order@naturbokhandeln.sofab.se - Hemsida: www.sofab.se

Getteröns Naturcentrum, Telefon: 0340 - 87510 , Fax: 0340 - 15054 - Hemsida:
www.getteron.com

Litteraturförteckning

Fåglar i jordbrukslandskapet. Vår Fågelvärld, Supplement No. 12.

Jönsson, P E., 1995. Hotade och sällsynta fåglar i Skåne - en regional "rödlista". Anser
34: 245-264.

Staav, R., 1985. Fågelskydd. Svenska Naturskyddsföreningen. Graforama, Nacka.